

ks. Przemysław Nowakowski CM

RECEPCJA SOBOROWEJ KONSTYTUCJI LITURGICZNEJ SACROSANCTUM CONCILIIUM (KAMIEŃ ŚLĄSKI 1999)

Katedra Liturgiki i Hagiografii, Zakład Muzyki Kościelnej oraz Zakład Historii Sztuki Sakralnej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego zorganizowały w dniach 15-17 marca 1999 roku międzynarodowe sympozjum na temat *Recepcji soborowej konstytucji o liturgii „Sacrosanctum Concilium”*. Sympozjum odbyło się w Kamieniu Śląskim, w nowym Centrum naukowym i ośrodku rekolekcyjnym diecezji opolskiej mieszczącym się w odrestaurowanym zamku Odrowążów, miejscu narodzin św. Jacka. W kilkudniowej konferencji wzięło udział ponad 60 uczestników z Polski, Niemiec, Austrii i Słowacji.

Sympozjum rozpoczęła koncelebrowana Msza św. pod przewodnictwem ks. bpa prof. dr hab. Alfonsa Nossola, który w dwujęzycznej homilii (wygłoszonej po polsku i po niemiecku) ukazał ciągle aktualne zadanie liturgistów — zgłębianie liturgii jako źródła i szczytu życia całego Kościoła i każdego chrześcijanina.

Otwierając obrady ks. prof. dr hab. Helmut Sobeczko, dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, przypomniał, iż inspiracją zorganizowania sympozjum były słowa Ojca św. z listu *Tertio millennio adveniente* (nr 36): „Czy liturgia jest przeżywana jako «źródło i szczyt» życia Kościoła, zgodnie z nauczaniem konstytucji *Sacrosanctum concilium*?” W zamierzeniu organizatorów sympozjum chce być próbą odpowiedzi na pytanie o stopień realizacji postulatów konstytucji liturgicznej w różnych dziedzinach i w różnych środowiskach. Głos zabrał także prorektor Uniwersytetu Opolskiego dr hab. Józef Musielok, podkreślając fakt bardzo dobrej współpracy wydziału kościelnego z nowopowstałą, pięcioletnią uczelnią w Opolu.

Pierwszą sesję poprowadził ks. prof. dr hab. Jerzy Kopeć (KUL), który w zagajeniu zwrócił uwagę na głosy innych Kościołów oceniające katolicką reformę liturgiczną: protestanci pochwalili katolików za bardzo odważny krok, natomiast ze strony prawosławnej pojawiły się głosy, że w wyniku przeprowadzonych zmian straciliśmy zbyt wiele z bogactwa i doświadczenia wielowiekowej liturgii rzymskiej.

Referat ks. prof. dr Franza Kohlscheina (Uniwersytet Bamberg, Niemcy) pt. *Świadome, czynne i owocne uczestnictwo (KL 14). Z recepcji głównego założenia reformy liturgicznej* został odczytany przez ks. lic. Joachima Kobienię, doktoranta

nieobecnego na sympozjum autora tekstu. Autor przypomniał, że *participatio actiosa* było myślą przewodnią całej reformy liturgicznej i poddał dokładnej analizie to pojęcie. Następnie przedstawił, w jaki sposób postulat czynnego uczestnictwa zrealizowały niemieckojęzyczne księgi liturgiczne. Episkopat niemiecki pozytywnie ocenia możliwości czynnego udziału świeckich, jakie stworzyła reforma liturgiczna. Na przyszłość niezbędne jest dalsze kształcenie liturgiczne wiernych, układanie liturgicznych programów dla poszczególnych wspólnot, a księgi liturgiczne, chociaż odnowione, wymagają stałej i czujnej obserwacji.

Drugi referat *Słowo Boże w soborowej reformie liturgicznej* wygłosił ks. prof. dr hab. Bogusław Nadolski (ATK). Sobór Watykański przywrócił doniosłe miejsce Słowa Bożego w liturgii. Ks. prof. Nadolski podkreślił często pomijany w duszpasterstwie doksologiczny charakter posługi Słowa — jego lektura jest formą czci i uwielbienia Boga, a naocznie płynie z faktu, że to sam Bóg przemawia. Zwrócił także uwagę na szereg zaniedbań na polu celebracji Słowa Bożego we Mszy św. i w innych sprawowanych sakramentach. Nie można zapominać, że autentyzm, charakter ewangelizacyjny i misyjny liturgii gwarantowany jest przez Słowo Boże. W wywiązanej dyskusji ks. prof. Sobeczko przestrzegł przed niebezpieczeństwem działań jednostronnych w kształtowaniu współczesnej liturgii — *sakramentalizacją ze strony katolików i ewangelizacją ze strony protestanckiej*. Niemieccy goście sympozjum skarżyli się na słabą znajomość Pisma św. wśród dzieci i młodzieży w Niemczech. Krytykowali też zredukowanie czytań niedzielnych przed Ewangelią do jednego, co nastąpiło decyzją episkopatu niemieckiego z 1970 roku. Dyskutanci negatywnie odnieśli się też do spotykanej praktyki zastępowania Psalmu responsoryjnego pieśniami kościelnymi.

Trzecim referentem był ks. prof. dr Andreas Heinz (Trewir, Niemcy), który przedstawił *Rolę Instytutu Liturgicznego w Trewirze w recepcji KL w krajach języka niemieckiego*. Pierwsza część referatu zawierała krótką historię Instytutu Liturgicznego, który powstał jeszcze na długo przed soborem, w 1947 roku. Instytut miał więc okazję włączyć się w przygotowanie odnowy liturgicznej. Działania instytutu po soborze poszły w trzech zasadniczych kierunkach: 1) przekazanie, zaznajomienie i propagowanie Konstytucji o Liturgii, 2) dostarczenie najlepszych tłumaczeń ksiąg liturgicznych, 3) przekazanie i kształtowanie ducha odnowionej liturgii wśród wiernych. Instytut z powodzeniem kontynuuje swoje prace naukowo-badawcze oraz działalność liturgiczno-pastoralną (kursy i studia liturgiczne, wydawnictwo). Prowadzący sesję ks. prof. Kopeć przypomniał, że postulat zorganizowania ogólnopolskiego instytutu liturgicznego nie został niestety do dziś zrealizowany.

Kolejny referat pt. *Recepcja KL w Austrii* odczytał ks. prof. dr Norbert Höslinger, kierownik Instytutu Liturgicznego w Klosterneuburg, redaktor czasopisma *Bi-*

bel und Liturgie. Na początku autor podzielił się swoimi krytycznymi uwagami na temat sytuacji liturgii w krajach zachodnioeuropejskich, gdzie wyraźnie maleje udział wiernych w niedzielnej Mszy św., sposób jej odprawiania nie jest atrakcyjny, a kapłanom brakuje pogłębionej formacji liturgicznej. Następnie przedstawiona została realizacja najważniejszych punktów KL w Kościele austriackim. Pojawił się tu m.in. problem braku księży i nabożeństw prowadzonych przez świeckich (nazywanymi *malą mszą*), co jest przyczyną zaniku świadomości ofiary obecnej we Mszy św. W formacji liturgicznej można zauważyć brak aspektu duchowego. Wciąż słabo znana i stosowana przez wiernych jest Liturgia Godzin. W dyskusji zwrócono uwagę na zachwianie równowagi między teologią i praktyką w przepowiadaniu, które za bardzo akcentuje pragmatyzm, redukując do minimum refleksję teologiczną.

Sesji popołudniowej pierwszego dnia obrad (15.03) przewodniczył ks. prof. dr hab. Bogusław Nadolski, a rozpoczął ją referat ks. doc. dr hab. Amantiusa Akimiaka (Uniwersytet Bratysława) pt. *Recepcja KL w Czechach i w Słowacji*. System totalitarny u naszych południowych sąsiadów oddziaływał na dwa sposoby. Z jednej strony uniemożliwiał kontakty z Rzymem i druk nowych ksiąg liturgicznych, z drugiej zaś bardzo skonsolidował środowiska kościelne, w wyniku czego świeccy i księża z zapałem pracowali razem nad przygotowaniem narodowej wersji odnowionej liturgii. Bardzo ważna była współpraca z Kościołem polskim (zwłaszcza z ruchem *Światło-Życie*) za pośrednictwem którego zaznajamiano się z odnową liturgiczną. Ks. doc. Akimiak stwierdził, że od strony formalnej recepcja KL na Słowacji została przeprowadzona, natomiast wiele do zrobienia pozostaje jeszcze w warstwie materialnej.

Z drugim referatem na sesji popołudniowej wystąpił ks. prof. dr hab. Helmut Sobeczko, dziekan Wydziału Teologicznego UO. I chociaż wypowiedź nosiła tytuł *Wpływ soborowej odnowy liturgicznej na duszpasterstwo śląskie*, autor przedstawił najpierw sytuację ogólnopolską w zakresie liturgii w latach poprzedzających i następujących po soborze. Było to ważne uzupełnienie, konieczne wobec braku referatu ks. prof. Stanisława Czerwika (*Spojrzenie na recepcję soborowej Konstytucji liturgicznej w Polsce po 35 latach*). Do polskich sukcesów w tej dziedzinie można zaliczyć wydanie wszystkich odnowionych ksiąg liturgicznych w pierwsze 10 lat po soborze. Biskup opolski Franciszek Jop był przewodniczącym Komisji Liturgicznej Episkopatu, w związku z tym praca diecezjalnej komisji śląskiej przebiegała w sposób wzorcowy. Przykładem może być opracowanie agendy liturgicznej, która wydana w 1981 roku przez diecezję opolską jest używana praktycznie na terenie całej Polski (trwa przygotowanie nowego wydania). Tutejsza diecezja musiała rozwiązywać specyficzne problemy związane z asymilacją ludności napływowej i organizacją duszpasterstwa dwujęzycznego.

Mszy św. rozpoczynającej drugi dzień sympozjum (wtorek 16.03.99), przewodniczył ks. prof. dr Franz Ronig, a homilię wygłosił ks. prof. Helmut Sobeczko. Obrady przedpołudniowe (III sesja sympozjum) prowadził ks. dr hab. Krzysztof Konecki (Włocławek). Jako pierwszy swój referat pt. *Formacja liturgiczna w warunkach Kościoła polskiego* przedstawił ks. prof. dr hab. Jerzy Kopeć (KUL). Prelegent rozwinął następujące punkty: 1) kierunki reformy soborowej w Polsce, 2) formacja liturgiczna duchownych, 3) formacja liturgiczna świeckich, 4) zagrożenia dla formacji, 5) wnioski pastoralne. Podkreślił m.in., że formacja duchownych to nie tylko nauczenie się nowych przepisów, ale zmiana mentalności i podejścia do liturgii. Ważną rolę w dziedzinie formacji liturgicznej duchowieństwa mogą spełnić dobrze redagowane czasopisma, wśród których obok wydawanego od dawna RBL, pojawiły się dwa nowe *Liturgia Sacra* (Opole) i *Anamnesis* (Sandomierz). Spore braki da się zauważyć w zakresie formacji świeckich. Na tym terenie swój własny model formacji wytworzył ruch *Światło-Życie*. Wśród zagrożeń dla owocnej formacji ks. prof. Kopeć wyliczył rutynę i pośpiech w celebracji, przegadanie liturgii, upadek kultury muzycznej, niedocenianie funkcji świeckich (eliminowanie kobiet), redukcję znaków do minimum.

Pewnego rodzaju kontynuacją i rozwinięciem tematu formacji liturgicznej był referat ks. mgra Piotra Kandofera z Przemyśla pt. *Inicjatywy ruchu oazowego „Światło-Życie” w recepcji KL w Polsce*. Charyzmatem ruchu *Światło-Życie*, wedle słów jego twórcy ks. Franciszka Blachnickiego, jest przyjęcie i upowszechnianie teologii odnowionej liturgii. Nie było przesadą stwierdzenie autora, że ruch oazowy powołany dla realizacji odnowy liturgicznej stał się jej autentycznym prekursorem w Polsce. To właśnie ruch opracował dziesięcioletni program formacyjny dla służby liturgicznej oparty na założeniu, że formacja liturgiczna jest prawdziwą szkołą wychowania chrześcijańskiego (referat ukazał główne elementy tej formacji). W programie tym szczególną rolę pełnią rekolekcje *przeżyciowe*, w których liturgia ukazywana jest jako realizowanie się *paschy* chrześcijanina. W swojej pracy formacyjnej ruch wykształcił i rozwija własne formy celebracji oparte ściśle o zasady odnowionej liturgii.

W dyskusji podjęto problem wzajemnych relacji między duszpasterstwem masowym a indywidualnym (w małych grupach). W strategii Kościoła w Polsce, przypomniał ks. prof. Kopeć, ogólnie przyjęto założenie pierwszeństwa duszpasterstwa masowego. Ruch *Światło-Życie*, czerpiąc ze wzorów zachodnich (niemieckich), od początku orientował się na działanie małych grup apostoelskich w parafii. Ks. prof. Nadolski wyraził opinię, że duszpasterstwo masowe i indywidualne zasadniczo nie kłóci się ze sobą, cenna jest wielość propozycji. Dyskutanci byli zgodni co do zasady, że zawsze i w każdym rodzaju duszpasterstwa musi być brany pod uwagę pojedynczy człowiek. Wracając do tematu formacji liturgicznej, ks.

prof. Sobeczko stwierdził, że jest ona ciągle aktualna i konieczna, bo wciąż na naszym terenie wydaje się niedostateczna.

Po krótkiej przerwie głos zabrał ks. dr Stanisław Madeja CSsR (Tuchów) rozwijając temat koncelebry w referacie *Msza koncelebrewana w posoborowej odnowie liturgicznej*. Prelegent przybliżył teologiczne znaczenie koncelebry, która jest głębokim wyrazem jedności ofiary, kapłaństwa, a także jedności ludu Bożego. Teologiczne przesłanie koncelebry powinno znajdować swoje odzwierciedlenie w praktyce, to jest w odpowiedniej częstotliwości i w sposobie jej sprawowania. Należy podkreślić szczególną rolę przewodniczącego koncelebry i nie zapominać o roli zgromadzenia, które na mocy powszechnego kapłaństwa wiernych również koncelebruje Eucharystię.

Z kolei ks. Rudolf Pierskała (Uniwersytet Opolski) zajął się problemem celebracji w małych grupach w referacie pt. *Posoborowa liturgia w grupach specjalnych*. Wychodząc od definicji grupy specjalnej autor przypomniał wskazania dokumentów Kościoła dotyczące liturgii w grupach i podał zasady takich celebracji. W ich wypadku istnieje niebezpieczeństwo różnych nadużyć i eksperymentów liturgicznych, dlatego Kościół apeluje o zachowanie jedności obrządku rzymskiego i przestrzeganie przepisów. Podkreśla się, że Msza św. w grupach winna być sprawowana w dni powszednie, aby nie rozbijać jedności wspólnoty parafialnej, której wyrazem jest niedzielna Eucharystia.

Odnosząc się do wysłuchanych referatów, przewodniczący sesji ks. dr hab. Krzysztof Konecki przytoczył słowa Jana Pawła II skierowane do proboszczów Rzymu: „Jesteście sługami tajemnic, a nie właścicielami”. Trzeba korzystać z możliwości zmian, improwizacji tam gdzie można, starać się o staranne przygotowanie liturgii i piękne jej ukształtowanie. W dyskusji pojawił się następnie problem stypendiów mszalnych, zwłaszcza związanych z koncelebrą. Zdaniem ks. dr Madeji rozumienie i przeżywanie koncelebry wymaga mocnego pogłębienia świadomości u samych duchownych. Ks. prof. Heinz podzielił się doświadczeniami niemieckimi w tym względzie — intencje mszalne próbuje się tłumaczyć wiernym jako szczególnie włączenie się w kolektę związaną z Mszą św., powiązanie liturgii i diakonii.

Sesji popołudniowej drugiego dnia sympozjum (IV sesja) przewodniczył ks. dr Stanisław Madeja (Tuchów). Pierwszy referat wygłoszony przez ks. dra Erwina Mateję (Uniwersytet Opolski) ukazał *Wkład ks. prof. W. Schenka i ośrodka lubelskiego w recepcję KL w Polsce*. Od 1958 roku ks. Schenk współpracował z katedrą liturgiki KUL. W latach 1965-72 współtworzył lubelski zespół liturgistów. Brał aktywny udział w organizowanych sympozjach, kursach, wykładach liturgicznych. Był inicjatorem tzw. Wrocławskich Dni Duszpasterskich, podczas których podejmowano tematykę liturgiczną. Przez cały czas swoją działalność naukową łączył

z praktyką duszpasterską, pełniąc obowiązki proboszcza parafii. Jako roztropny duszpasterz potrafił pogodzić odnowę liturgiczną z pobożnością ludu. W środowisku kościelnym uznawano go i ceniono jako niezłomnego protagonistę życia liturgicznego w Polsce.

Dwa kolejne referaty dotyczyły problemów budownictwa sakralnego. Ks. prof. dr Franz Ronig (Uniwersytet Saabrücken/Trier) zaprezentował *Wpływ reformy liturgicznej na architekturę i wystrój wnętrz kościelnych.. Bilans pozytywów i negatywów*. W krajach zachodnioeuropejskich już na dziesięciolecia przed soborem budowano i urządzano niektóre kościoły zgodnie z postulatami ruchu liturgicznego. Były to eksperymenty pomocne w sformułowaniu wskazań soborowych, które otrzymały charakter zobowiązujący. W stosunku do budowli historycznych zalecano szczególną ostrożność przy wprowadzaniu zmian. Niestety doszło też do wielu nadużyć i prawdziwych zniszczeń w regionie kultury zachodnioeuropejskiej, które prof. Ronig określił mianem nowoczesnego *ikonoklazmu*. Przy projektowaniu nowych kościołów w duchu soborowym należy rozpoczynać od ukształtowania wnętrza odpowiadającego wymaganiom liturgii. Wobec jakości artystycznej budowli sakralnych trzeba stawiać najwyższe wymagania. W historii pracowali dla Kościoła najwięksi artyści. Warto dziś zapytać, jakie są przyczyny rozejścia się dróg Kościoła i sztuki współczesnej i jak szukać pojednania, by zapewnić historyczną ciągłość sztuki sakralnej.

Ks. dr Piotr Maniurka (Uniwersytet Opolski) odniósł się do polskich doświadczeń w poruszanej kwestii w referacie pt. *Adaptacja wnętrz kościelnych według wymogów posoborowej liturgii w Polsce*. Podczas gdy zewnętrznie projekty nowych polskich kościołów są zwykle dobrze skomponowane, wiele do życzenia pozostawia wnętrza. A tymczasem prawdziwa sztuka sakralna, wedle słów ks. dra Maniurki, ma swoje miejsce wewnątrz świątyni. Sobór domaga się, aby nie dopuszczać do wnętrz kościelnych bezwartościowych dzieł sztuki. Dlatego też projekt kościoła powinien być całościowy i obejmować także wnętrza łącznie z wyposażeniem (nawet szaty i naczynia liturgiczne). Kościół, jego wnętrza odgrywa w społeczeństwie ważną rolę kulturotwórczą.

W dyskusji rozmawiano o różnych sposobach ukształtowania wnętrza kościelnego, o poszukiwaniu nowych rozwiązań zgodnych z założeniami odnowy odnośnie stołów Słowa i Eucharystii, a także ikonografii świątyń, dzieląc się doświadczeniami polskimi i niemieckimi.

Ostatniego dnia sympozjum (17 marca 1999) odbyła się tylko jedna sesja (V) poświęcona muzyce liturgicznej. Przewodniczył ks. doc. dr hab. Amatius Akimjak ze Słowacji. Ks. dr Joachim Waloszek (rektor WSD, Opole) w swoim referacie *Odnowa muzyki kościelnej w świetle KL. Założenia i realizacja* przypomniał, że

muzyka jest integralną częścią liturgii, związana ze słowem i obrzędem czynnie w niej uczestniczy i współtworzy.

Ks. dr Remigiusz Pośpiech (Uniwersytet Opolski) omówił *Formację muzyków kościelnych po Vaticanum II*. Kształcenie muzyczne winno być integralne i oprócz umiejętności praktycznych, obejmować także pogłębioną formację liturgiczną. Referat ks. dr Piotra Tarlińskiego (Uniwersytet Opolski) pt. *Nowe kompozycje do polskich tekstów posoborowych ksiąg liturgicznych* był ostatnim w ramach sympozjum. Prelegent przybliżył bogactwo polskich kompozycji kościelnych, jeszcze nie w pełni wykorzystywanych w praktyce. W nawiązanej dyskusji podjęto m.in. temat formacji muzycznej w seminariach duchownych i zakonnych, która nie wszędzie odznacza się wysokim poziomem.

Na zakończenie bogatego i pracowitego sympozjum w Kamieniu Śląskim głos zabrał dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego ks. prof dr hab. Helmut Sobeczko. Dziękując zebranych za aktywny i twórczy udział w obradach, zaprosił wszystkich na następne sympozjum, które ośrodek opolski pragnie zorganizować w 2001 roku.

Kraków

KS. PRZEMYSŁAW NOWAKOWSKI CM

ks. Stefan Koperek CR

Z KRONIKI INSTYTUTU LITURGICZNEGO W KRAKOWIE

Instytut Liturgiczny w 1998 roku obchodził 30-lecie swego istnienia. Z tej okazji w dniach od 8 do 9 maja 1998 roku zostało zorganizowane sympozjum, które z jednej strony miało upamiętnić tę rocznicę, a z drugiej było wyrazem naukowej, teologiczno-duszpasterskiej zadumy nad niezwykłym wydarzeniem, jakim są niewątpliwie tak liczne beatyfikacje i kanonizacje Polaków i Polek dokonane przez Ojca świętego Jana Pawła II — stąd temat tego dwudniowego spotkania: *Kanonizacje a nowa ewangelizacja*. Oba te momenty sympozjum łączy jeden wspólny element, a jest nim wyrażenie wdzięczności Ojcu świętemu za ten wielki jego dar dla Kościoła w Polsce (i nie tylko), jakim jest wyniesienie do chwały ołtarzy tak wielu Polaków, ale także i za powołanie do istnienia, przed przeszło 30 laty, Instytut Liturgiczny przy ówczesnym Papieskim Wydziale Teologicznym; Instytutu, który w międzyczasie rozbudował swoją strukturę i podejmował wiele naukowych, wydawniczych i duszpasterskich inicjatyw. Do tradycji Instytutu należy między innymi organizowanie sympozjów. Jubileuszowe sympozjum miało miejsce w Centrum Resurrectionis w Krakowie, przy ul. Ks. Stefana Pawlickiego 1.